

Naujienu Antroji Dalis

NR. 710

CHICAGOS LIETUVIŲ LITERATŪROS DRAUGIJOS LEIDINYS

XX METAI

DAKTARAS JULIUS KAUPAS

Keletas biografinių bruožų

Giminė

Julius ir Emilija Gedgaudaitė Kaupai 1919 metų rudenį grįžo iš Jungtinių Amerikos Valstybių, kur eilę metų buvo gyvenę ir ten susituokę, į prisikeliančią Lietuvą. Juliaus Kaupo, studijavusio keliuose JAV universitetuose, dirbusio visuomeninį ir spaudos darbą, Lietuva labai laukė, nes tais laikais vakarietiškos kultūros šviesuolių buvo nedaug. Amerikos lietuviams gi liko kiti du garsūs Kaupai: vyresnioji sesuo Kazimiera, šv. Kazimiero seserų kongregacijos įsteigėja ir generalinė vyresnioji, kaip vienuolė žinoma motinos Marijos vardu; ir brolis Antanas, kunigas - visuomenininkas (miręs 1913 m.). Liko Emilijos Kaupienės brolis, kuris vėliau padės į JAV persikelti jos vaikams, ir būrys tolimesnių giminaičių.

Jaunystė

Julius Kaupas buvo išrinktas į Steigiamąjį seimą. Vėliau perėjo dirbti į finansinę sritį, iki bolševikų okupacijos būdamas Lietuvos banko direktorium Kaune. Okupuotoje Lietuvoje mirė 1945 metais. Emilija Kaupienė šiuo metu viena gyvena Ramygaloje.

Iš trijų vaikų dr. Julius Kaupas buvo pirmasis (kadangi prie pavardės niekada nerašydavo "jr." ar "jaunesnysis", esu priverstas nuo pat pradžių dėti titulą, kad aprašomąjį atskyrus nuo tėvo). Jis gimė 1920 m. kovo 6 d., taigi, už keleto mėnesių po tėvų grįžimo iš JAV. Su tėvais, sesute Birute (neišaiškintom aplinkybėm po karo

okupuotoje Lietuvoje mirusi) ir broliu Algimantu (dabar su žmona gyvena Los Angelėse) gyveno Kaune, banko namuose. Iš mažens buvo auginamas lietuviškai amerikietiškoje dvasioje (tėvai samdė anglų kalbos mokytojus, prenumeravo vaikams amerikietiškus žurnalus, kaip National Geographic ir kitus).

Iš pat mažens Julius pasireiškė kaip didelis individualistas ir svajotojas. Besimokydamas Tėvų jėzuitų gimnazijoje (kurį lankė nuo pat pirmos klasės ir baigė 1938 m.) labiau domėdamasis tais mokslo dalykais, kurių dėstytojai jam patikdavo, o nepatinkančiam dėstytojui pamokas paruošdavo vos trejetukui. Labai mėgo skaityti ir... klaidžioti Kauno gatvėmis, priemiesčiais, apylinkėmis. Jo skaitytos knygos, ypač aukštesnėse klasėse, buvę rimtos, storos ir sunkios, dažnai filosofinės. Kai kildavę neaiškumų dėl jų turinio, eidavęs su mokytojais pasiūlyti, padiskutuoti. Vieni iš didžiausių autoritetų gimnazijoje jam buvę tėvas Fulstas (dar, berods, gyvas, Vakarų Vokietijoje). Į "ekspedicines keliones" po Kauno gatves ir priemiesčius dažnai leisdavęsis su geriausiu draugu, vienaminčiu ir vienaklasiu Dievainiu Galuane (miręs Lietuvoje 1947 m.). Vėliau, kai jau į riterio gyvenimą turi ateiti dama, ją suradęs Dievainio sesutės Dalios asmeny, ir keletą vasarų "ekspedicinės kelionės" jau buvę tęsiamos trise... Labai mėgo scenos veikalus, ypač dramas ir muziką, tad kiekvieną savaitę sugebė-

(Nukelta į 3 psl.)

KAZYS BINKIS

PAVASARIŠKA

Pradžiūvo darželis. Diegai pinavijų
Iš žemės rausvomis galvutėmis lenda.
Po kluoną bėgioja margojanti banda
Zalų ir pašų drūtasprandžių galvijų.

Apvilktą plačia rudine piemenaitė
Pakluonėmis karves gainioja ir griūva,
Kelniūkštes lig kelių vaikai atsiraite
Suvirto valkoje į klykiančių krūvą.

Ir katinas rimtas iš svirno išėjo,
Ir Margis, užlipęs ant priesvirnio, rangos,
Ir kvapas gaivinantis priešpiečių vėjo
Įeina į trobą pro atdarus langus.

Taip gera, taip lengva, jauku ant krūtinės,
Taip jaučia širdis tą pavasario gaudą;
Diegai pinavijų iš žemės jau lenda, —
Pražys tuoj ir gėlės miškuos pirmutinės.

Klausaus ir tyliu. Spindulių okeane
Linksmi vyturys kažin ką tiviliuoja,
Ir prūdas lyg ošia kažkur tolumoje,
Ir rauda pakalnėj pargriuvus piemenė.

Ir juoktis, ir verkti, ir rėkti noris
Po blizgantį, judantį, skambantį orą.
Ir linksma, kad senis, skrandom apsikoręs
Jau lopo sodelio suirusią tvorą...

ANTANAS SUGINTAS

IŠ LIETUVOS TEISMŲ IR DEMOKRATINIŲ SEIMŲ LAIKŲ PRISIMINIMAI

(Tęsinsys)

Dirbdamas teismo srity aš politikoje nenorėjau dalyvauti ir nedalyvavau, kad nepakenkus bešališkumui, todėl ir rinkimų į Steigiamąjį Seimą kampanijoje aš nedalyvavau. Bet vėliau prieš rinkimus į I Seimą man buvo liaudininkų pasiūlyta ir paraginta sutikti būti kandidatu valstiečių liaudininkų sąraše. Aš pagaliau, gerai apsvartęs padėtį, sutikau su tuo pasiūlymu ir buvau išrinktas pirmojo, o vėliau II ir III Seimų atstovu. Resp. Prezidentą rinko Seimas ir A. Stulginskis (krikšč. bloko) gavo absoliutinę balsų daugumą, bet ne visų Seimo atstovų, o tik daugumą tame Seimo posėdy dalyvavusių. Valstiečiai - liaudininkai ir Soc. - demokratai atstovai iš Seimo tribūnos užprotestavo prieš Seimo pirmininko pasakelbimą apie A. Stulginskio išrinkimą R. Prezidentu. Steigiamojo Seimo priimtos 1922 m. konstitucijos §41 buvo parašyta: "R. Prezidentas renkamas slaptu balsavimu absoliutine atstovų balsų dauguma" nenurodant, kad absoliutine dauguma Seimo posėdy dalyvavusių atstovų balsų. Kadangi I Seime buvo 78 atstovai, tai R. Prezidentas turėjo gauti nemažiau kaip 40 balsų, o jis gavo tik krikšč. bloko atstovų balsus, kurių buvo 38. Seimo šiaip posė-

džiai pagal Seimo statuto §90 buvo teisėti dalyvaujant nemažiau trečiai daliai Seimo atstovų, būtent nemažiau 26 atstovams. Tai nejaugi galėtų tokiam posėdy dalyvaujantieji 14 balsų išrinkti R. Prezidentą. Žinoma, kad negalėtų. Tai būtų priešinga ir sveikam protui. Beto konstitucijos §63 nurodyta, kad prezidentui ir ministreriams išskelti bylą gali tik visų atstovų balsų absoliutinė dauguma. Tuo laiku kaip tik vyko Kaune Liet. teisininkų draugijos visuotinis susirinkimas pirmininkaujant tautininkų veikėjui, po 1926 m. perversmo buv. ministreriu pirmininkui A. Merkiui. Šis susirinkimas svarstė šį teisinį klausimą ir taipgi pripažino, kad Respublikos Prezidentas pagal konstituciją turi būti renkamas absoliutine visų Seimo atstovų balsų dauguma. Bet Seimo pirmininko pasakelbimą apie A. Stulginskio išrinkimą negalima buvo apskusti, taip ir paliko. Ir apskritai Lietuvoje administracijos pareigūnų veiksmų apskusti tesmams, išskyrus kriminalinius nusikaltimus, negalima buvo. Šituo netinkamu pavyzdžiu vėliau po 1926. XII. 17 perversmo pasinaudojo III Seime kurikšč. bloko ir tautininkų atstovai, būdami mažumoje, rinko prezidentu A. Smetoną. Jeigu prezidentas būtų renkamas II Seime pagal konstitucijos reikalavimus,

krikšč. blokas būtų priverstas buvęs tartis su valstiečiais liaudininkais ir rinkti kurį nors stipresnį visuomenės veikėją pvz. teisininką ir prof. Petrą Leoną (vidurinės, Santaros srovės) arba kad ir prof. Mykolą Biržišką, Soc. dem. pažiūrų, bet ne partinį ir praktikuojantį kataliką. Jie gal būtų įnešę raminančią įtaką į rungtiniaujančias partijas krikšč. bloko ir kairiųjų. I Seime krikšč. blokas iš 78 atstovų turėjo tik 38 atstovus, t. y. mažiau, kaip pusę, ir prisiviliodamas vieną rusų atstovą teturėjo tik pusę, o valstiečiai liaudininkai turėjo 20, Soc. - demokratai 10 ir mažumos likusius. Jeigu krikšč. bl. atstovai būtų buvę platesnių pažiūrų ir nuolaidesni, lengvai būtų galėję susitarti bent su valst. liaudininkais panašiai, kaip po karo Austrijos krikščionys su socialistais gali bendradarbiauti. Bet ne. Išsirikinko ne pagal konstituciją savo žmogų A. Stulginskį prezidentu, kuris nedidelių gabumų buvo ir siaurų partinių pažiūrų ir užuot ieškojęs partijų susitarimo, po 4 mėn. paleido Seimą, nes krikšč. bl. vienas nepajėgė valdyti. Būdavo, atsitiktinai krikšč. bloku pavyko išrinkti Seimo pirmininku kun. J. Staugaitį, bet kitam posėdy neatvykus į posėdį kai kuriems atstovams susidaro kairiųjų bloko dauguma, ir jo vieton išrenkamas dr. J. Staugaitis (valst. d.), tuomet krikšč. bloko, o ypač darbo federacijos lyderis K. Ambrozaitis posėdžiuose imdavo pirmininkui daryti nerimtus priekaištus, net kolliotis. I Seimo metu ministerių kabinetas buvo sudarytas nors nepartinio inž. E. Galvanausko, bet jis turėjo vykdyti partinę krikšč. bloko politiką, o ir kiti ministrai buvo krikšč. bloko žmonės. Nors konstitucijoje buvo numatyta civilinė metrikacija šalia bažnytinės, bet krikšč. blokas vilkino išleidimą įstatymo apie civ. metrikaciją. Tai ir laisvamaniai, krikšč. katalikai, buvo verčiami eiti išpažinties norint apsivesti, krikšč. bažnyčioje vaikus ir laidotis pagal bažnytinės apeigas, o jungtinių skyrybų visai negalėjo būti, nes katalikų bažnyčia tam priešinga. Tad laisvamaniai, norėdami išsiskirti turėjo priimti liuteronų, pravoslavų, arba net mahometų tikybą. Tokiu būdu laisvamaniai Lietuvoje neturėjo lygių teisių. Dvasininkams buvo mokamos algos, nors už patarnavimus bažnyčioje jie gaudavo tinkamą atlyginimą. Sunku buvo suprasti, kodėl Lietuvoje katalikų dvasininkija buvo tokia nesukalbama ir fanatiška. Tuo tarpu čia Amerikoje bažnyčia atskirta nuo valstybės, veikia civilinė metrikacija, galimos jungtinių skyrybos, ir katalikų dvasiškiai su tuo apsiprato, jokio triukšmo ne-

kelia ir yra gana dideli Jungtinių Valstybių patriotai. Taip pat vargas būdavo, kuomet Seimo kairieji atstovai nuvažiuodavo žmonėms daryti pranešimus mitinguose apie Seimo darbus ir krikšč. pastatytos valdžios darbus. Krikšč. bloko bent keli žmonės atėję į mitingą pradėdavo iš vietos kalbėti labai garsiai ir kelti triukšmą, o policija turėjo iš savo valdžios parodymą mitingą paskelbti uždarytu ir susirinkimą išvaikyti. Žmonės būdavo labai nepatenkinti tokia policijos sauvale, nenorėdavo skirstytis, tuomet jėgą policija vartodavo ir į teismą traukdavo už pasipriešinimą jai. Padėtis įsitemdavo ir pačiam Seime kartais tiek, kad kairieji atstovai irgi pritrūkdavo kantrybės ir pradėdavo kelti triukšmą ir protestuoti. Pirmininkas atimdavo atstovui be rimto pagrindo balsą, norėdavo atstovą iš posėdžio pašalinti, o tas nenorėdavo paklusti ir jį kiti atstovai užtardavo. Tokiu būdu Seimo pirmininkas keletą kartų buvo pasišaukęs raitosios policijos rezervą, kuri jėga šalindavo atstovus iš posėdžių salės. Taip įvykdavo, nors būtų buvę geriau, kad to nebūtų buvę. Antra vertus, ir kitose didelėse valstybėse visokių negerovių pasitaiko, net šaudymų parlamentų posėdžiuose ir kolliotimų neretai. Net anglų rinkimų kampanijos metu mitinguose ministeriams tenka išklausyti įvairių priekaištų labai nemandagia forma. O čia Amerikoje per rinkimus taipgi kartais labai nemandagiai susirinkimuose ginčijamasi, arba net univertiteto profesoriai ir kiti žymūs dešiniųjų pažiūrų veikėjai skelbia viešai per spaudą ir susirinkimuose prezidentams ir administracijos pareigūnams nepagrįstus, labai sunkius kaltinimus.

I Seimą paleidus buvo 1923 m. gegužės mėn. išrinktas II Seimas iš 78 atstovų, iš kurių 40 krikšč. bloko atstovų, t. y. absoliutinė dauguma, o valst. liaud. 16, soc.-dem. 8 ir kit. mažumų atstovai.

Prezidentu liko išrinktas tas pats A. Stulginskis. Inž. E. Galvanauskui buvo vėl pavesta sudaryti ministerių kabinetą, į kurį įėjo daugumoje krikšč. bl. žmonės, bet įėjo į jį ir teisininkas K. Žalkauskis (valst. liaud.), kaip vidaus reikalų ministeris ir inž. Naruševičius (Santaros), kaip susisiekimo ministeris. Bet vidaus reikalų ministerija buvo apsuodinta krikšč. bloko ir jam pritariančių žmonėmis, pradėdant viceministeriu Lipčium ir piliečių apsaugos departamento direktorium Navaku ir žemiau, taip kad K. Žalkauskis nieko pats vienas negalėjo ten tvarkyti ir vadovauti ir buvo net kurjoju.

K. Žalkauskis, būdamas ministru gavo grasinantį jį nužudyti laišką. Tą laišką jis parodė viceministeriui Lipčiui, kuris pasižiūrėjęs pareiškė,

kad jam atrodo, jog tą laišką yra sufabrikavęs pats piliečių apsaugos departamento direktorius Navakas. Kuomet tą laišką Žalkauskis parodė Navakui, šis pareiškė, kad jo nuomone, tas laiškas sudarytas viceministerio Lipčiaus. Tuomet Žalkauskis kreipėsi į R. Prezidentą A. Stulginskį nurodydamas, kad jis su tokiais padėjėjais negalės dirbti ir be mano žinios jis nurodęs mane, kaip jo kandidatą į viceministerius. A. Stulginskis atsakė, jog nėra garantijos, kad jo kandidatas bus tinkamesnis, ir nesutikęs. Atsirado visa eilė dalykų, dėl kurių pasidarė jam ministerijos vadovavimas neįmanomas ir jis, o taip pat ir inž. Naruševičius atsistatydino. Vėliau ministeriais pirmininkais buvo partiniai krikščionių bloko žmonės: A. Tumėnas, V. Petrusis, L. Bistras.

Ministerių kabinete turėdavo ministerius ir tautinės mažumos — žydai ir baldgudžiai. Bet vėliau atrodė, kad tos ministerijos nereikalingos ir einama buvo prie jų likvidavimo. Bet kad iš karto mažumų nesuerzintus E. Galvanauskas pakvietė žydų reikalų ministru Bernardą Fridmaną, buvusį rusų laikais privatinį advokatą, o Lietuvos laikais paskirtą Kauno Apyg. teismo nariu, kuris politika ir žydų reikalais nesidomėjo ir apie juos nenusimanė. Ruošiant ministerių kabineto deklaraciją Seimui reikėjo parašyti apie žydų reikalus. Kadangi mes būdami Apygardos teismo nariais neblogoi sugyvenome, B. Fridmanas atėjo pas mane ir paprašė, kad aš jam paraščiau deklaraciją apie žydų reikalus. Turėjau parašyti nors bendrais posakiais ir tai buvo įdėta į E. Galvanausko deklaraciją. Žydų veikėjai nebuvo patenkinti tokiu savo ministru ir vėliau mažumų ministerijos buvo panaikintos. II Seimas išbuvo visą savo kadenciją.

III Seimas buvo renkamas 1926 m. gegužės 8-10 d. iš 85 atstovų. Buvo išrinkta krikšč. bloko atstovų tik 30, valst. liaud. 22, soc.-dem. 15, tautininkų 3, Santaros 2 ir tautinių mažumų 9. R. Prezidentu buvo išrinktas dr. K. Grinius, kuris ministerių kabinetą sudaryti pavėdė valst. liaud. lyderiui adv. M. Sleževičiui. Ministerių kabinetas buvo sudarytas iš valst. liaud. ir soc.-dem.: ministeris pirmininkas, užsienio reikalų ir teisingumo ministeris M. Sleževičius, vicepirmininkas ir švietimo ministeris prof. V. Čepinskis, vidaus reikalų — adv. V. Požėla, finansų — prof. A. Rimka

Seimuose valst. liaud. frakcijai vadovavo adv. M. Sleževičius ir dr. K. Grinius, žymią rolę vaidino dr. J. Staugaitis (III Seimo pirm.), adv. Z. Toliušis, kuris III Seimo laikais valst.-liaud. frakcijos lyderiu. Veiklūs buvo atstovai v.-l. dr. Pajaujė, A. Tornau, V. Kvieska, Pr. Dailydė, K. Ralys, B. Žygelis ir ūkininkai atstovai:

P. Kuzminskis, Lapinskas, Šlėvė, Bacevičius. Man tekdavo daug dirbti Seimo valstybės biudžeto ir skundų komisijose, be to buvau II Seimo prezidiume antruoju sekretorium. Be to nuo 1924 pradžios man teko perimti "Liet. žinių" dienraščio redagavimą vienus metus po dr. K. Griniaus.

Inž. St. Kairys buvo soc.-dem. lyderiu, žinomas veikėjas ir 16 Vasario Nepriklausomybės akto signataras, o taip pat žymūs buvo s.-d. veteranas K. Bielinis, adv. Purėnėnė, Plečkaitis. Krikšč.-dem. frakcijos lyderiu buvo kun. Krupavičius, buv. ministru, o tremty Vliko pirmininku, darbo federacijos lyderis K. Ambrozaitis, žymūs buvo teisininkas Pr. Raulinaitis, o ūkininkų frakcijos lyderiu buvo agr. Mikšys, tautininkų frakcijai III Seime priklausė A. Volde- maras, A. Smetona ir šakenis, o Santaros (paskui ūkininkų) frakcijai priklausė adv. R. Skipitis ir agr. Aleksa.

Zemės ūkio reikalų agronomas dr. J. Kriščiūnas, krašto apsaugos teisininkas pulk. J. Papeckys. Ministerių kabinetą rėmė: valst.-liaud., soc.-dem., santara ir tautinių mažumų 9 atst., iš viso 46, t. y. dauguma. Kadangi tautinių mažumų parama buvo abejotina, tai vyriausybės padėtis nebuvo tvirta. Gal būtų buvę tiksliau, jeigu prezidentas Grinius verčiau būtų Seimą paleidęs ir paskyręs naujus rinkimus. Gyventojai, pamatę, jog neįmanoma sudaryti tvirtos vyriausybės, gal būtų per naujus rinkimus daugiau balsų atidavę valstiečių-liaud. ir soc.-dem., kad jie galėtų sudaryti vyriausybę be tautinių mažumų paramos. Eiti į koaliciją su krikšč. bloku dėl jo griežtos partinės politikos buvo neįmanoma. Po rinkimų į III Seimą ėjo gandai, kad gali mėginti neperduoti valdžios kairiojo bloko sudarytai vyriausybei ir paskelbti diktatūrą. Kad apie tai krikšč. bloko veikėjų galvoje tokių minčių galėjo būti, nes ir adv. A. Tumėnas po 17 d. gruodžio perversmo yra išsitaręs, kad jiems valdžioje esant atrodė, kad kairiųjų opozicija labai stipri, o tautininkų perversmas parodęs kairiųjų silpnumą. M. Sleževičiaus ministerių kabineto ministrai visi buvo su aukštuoju mokslu ir pasižymėję visuomenės veikėjai, bet gal būtų buvo per dideli džentelmenai ir nenumatę opozicijos klastingų veiksmų. Naujoji valdžia tuoj ėmėsi taupymo valstybės lėšų: apkarpė ministeriam s algas, vyskupams ir kunigams nutraukė algų mokėjimą, pasiūlė Seimui projektą apie civilinės metrikacijos įvedimą, amnestijos įstatymą ir karo padėti panaikino ir buvo numatytos reformos krašto apsaugos ministerijoje ir atleidimas karininkų netinkamų tarnybai. Visa tai sukėlė nerimą krikšč. bloko narių tarpe ir jų šali-

(Tęsinys 6-me psl.)

DR. JULIUS KAUPAS

(Atkelta iš 1 psl.)

davo pasiekti teatrą.

Po abitūros sekė karo tarnyba. Reikia manyti, kad Julius ten pateko toks jaunas todėl, jog norėjo kuo greičiau atiduoti "ciesoriui, kas ciesausias" ir po to nekludomas studijuoti. Pateko ir ištesėjo, į atsargą išeidamas jaunesnio leitenanto laipsniu. Bet gero žodžio kariūno-aspiranto gyvenimui jis niekada nerasdavo. Tiksliau pasakius, nenorėdavo jokių žodžių ten sugaištų metų minėti, nebent didelis reikalas vertė. Tokiam individualistui kario gyvenimas, drausmė, argi galėjo patikti?!

Svetur

Medicinos studijos Vytauto Didžiojo universitete praėjo be jokių nuotykių, be suklupimų, nors Lietuva buvo pakeitusi vieną okupantą po kito. Atmintiną 1944 m. birželį jis gauna medicinos gydytojo diplomą, bet doktoratą turės padaryti svetimose šalyse. Nes greit Kauno erdvę užvaldė bolševikų lėktuvai, o vakarais galėjai matyti degančio Vilniaus pašvaistes ir kraupus patrankų dundesys dieną naktį nesiliovė.

Pirma Julius patenka į Vieną, paskui turi važiuoti į Rytprūsius, kaip civilinis gydytojas. Tuoj po naujų 1945-ųjų metų gauna leidimą į Vieną grįžti kelto dienų atostogų. Čia išsipildo dviejų jaunų žmonių eilės metų svajonė: ankstyvą 1945 m. sausio 11 d. rytą Dalia Galaunytė ir Julius Kaupas buvo sutuokti Karolio bažnyčioje (Karlskirche). Sutuokė irgi pabėgėlis kun. J. Gasiūnas, porai draugų ceremoniją stebint. Grįžta į Rytprūsius ir, frontui užėjus, vos nežūsta ar nepatenka į bolševikų nagus, su didžiausiais nuotykiškais pabėgdamas į šiaurės Vokietiją dviračiu. Iš bombarduojamos Vienos Dalia jau buvo nuklydusi į ramų švabų kraštą.

Garsiam Tuebingeno universitetui, kuriame lietuvių studentų netrūko nuo žilų viduramžių iki šių dienų, 1946 m. Julius įgyja medicinos doktoratą, bet prie darbo ligoninėje jis nesiskubina. Sielos, ne kūno žaizdos jį labiau domina, bet jo metas dar neatėjęs. Kurį laiką Tuebingene studijuoja meno istoriją. Kaupų vieno kambario butas tampa studentų suėjimų ir nesibaigiančių diskusijų vieta. Vėliau persikelia gyventi į Freiburgą (in Breisgau), kur nuo 1947 iki 1949 metų studijuoja tapybą, filosofiją, literatūrą.

Freiburge rašo pasakas apie Kauną. Viena kita buvo atsiųsta iš Kauno, vieną kitą buvo parašęs Tuebingene. Bet tas, kurias rašė Kaune, dabar perdirbo, daug ką pakeisdamas, nes, žiūrint į Kauną iš Freiburgo, Kauno pragaras, ir lietuviškų ragany konferencija, ir užkeiktas dvaras jau kiek kitaip atrodė. Povilo Abelkio leidykla 1948 m. pasakų rinkinį išleido ir "Daktaras Krištukas pragare", papuoštas labai vertingom Adolfo Vaičiūno iliustracijomis,

greit sulaukė įvertinimo: 1949 m. vasario 5 d. Lietuvos Raudonasis Kryžius dr. Julijui Kaupui paskyrė tradicinę premiją "už geriausią (1948) metų jaunimo literatūros veikalą". Premija nesirėmė nei į betkurią piniginę sumą, nei į blizgančią trofėją. Liko tik prastame popierio lakšte mašinėle surašytas aktas, su kelių žymių rašytojų ir visuomenininkų parašais, įklijuotas į apverktinai prasto popieriaus knygos pirmąjį egzempliorių. Spauda žinią plačiai išnešėjo ir iš 3000 "Krištukų" daugiau kaip du trečdaliai buvo išparduoti Vokietijoje, o šiuo metu ir Amerikoje vargiai begaunami.

Amerikoje

Nebuvo tai Juliusas pirmi literatūriniai bandymai. Ne pirma ir premija: vieną jau buvo gavęs Kaune 1943 m. iš Savaitės žurnalo, už novelę "Banknotas". O Vokietijoje šale "nerimty" pasakų rašė ir "rimtus" dalykus — literatūros veikalų kritikas. Kurį laiką redagavo Šviesos (akademiniio jaunimo) sambūrio žurnalą šviesą (tuo tarpu norimų numerių nepavyko surasti, tad negalima nurodyti nei jų skaičiaus, nei išleidimo datų; ateityje, manau, tikrai susiras). Tačiau, su naujomis pasakomis ar su naujomis novelėmis Julius nesiskubino.

Žmonės tuomet jau kilo per Atlantą, į išsvajotą šalį, kur buvo darbas, duona ir užuovėja. Dr. Julijui Kaupui JAV pasiekti nebuvo sunku, nes juo pasirūpino motinos brolis, advokatas Petras Gelgudas. Ir nebuvo šis kraštas terra incognita, nes su tetos ir dėdės kapais, su tėvų paliktomis pėdsakais keltuose didmiesčiuose, nuo Čikagos iki Vašingtono.

Niujorką pasiekęs 1950 m. vasario 18 d., dieną ar dvi ten paviešėjęs, Julius su šeima apsisotė Čikagoje, ir čia užtrunka iki 1951 m. rudens. Loretos ligoninėje atlieka gydytojo - interno stažą, galvodamas ruoštis psichiatro darbiui. 1951 m. gale išsikelia į Alton, Ill., dirbti valstybinėje psichiatrinėje ligoninėje ir dėstyti neurologiją gailingųjų seserų kursuose. Altone būdamas, išlaikė egzaminus verstis gydytojo praktika Illinois valstybėje.

Nuo 1953 m. dr. Julius Kaupas Detroito, Dirba Wayne County General ligoninėje, pradėjęs ilgą, trejų metų psichiatrijos specialisto stažą. Po dviejų metų jo planai sutrukdomi: 1955 m. gegužės mėnesį mobilizuojamas į JAV armijos medicinos korpuse ir dvejus metus praleidžia JAV armijos karininko — pirma kapitono, paskui majoro — uniformoje. Nors ir tenai jo darbas buvo panašus į Detroito paliktąjį ir buvo kviečiamas pasilikti armijos psichiatru, Julius nesusigundė. Jis grįžta į Detroitą 1957 m. Po metų išlaiko egzaminus verstis gydytojo praktika Mičigano valstybėje. 1960 m. San Francisco, Calif. išlaiko psichiatrijos specialisto egzaminus ir yra priimamas į Amerikos psichiatrų ir neurologų draugiją pilnatei-

siu nariu. Lieka dirbti Detroito Wayne County General ligoninėje, kur nuo 1963 m. buvo paskirtas psichiatrinė ligonių priėmimo ir atrankos direktorium (titulas beveik pažodžiui išsiverstas iš angliško, kurio čia nebekartosiu). Pareigos buvo labai atsakingos ir reikalavo daug darbo, bet jos buvo Julijui prie širdies.

Čikaga

Kokį Detroito lietuviai dr. Julijui Kaupą pažino, tiksliausiai pasakys laidotuvių metu Paracelsus'ą cituodamas vienas kalbėtojas: "...Aš nesigėdinau, nevengiau sutikti vagabundų, barzdaskučių ir budelių, — buvo dalykų stengiausi net mokyti iš jų..."

Jis būdavo studentų susirinkimuose, jų pobūviuose, skaitydavo jiems paskaitas, duodavo patarimus. Jis daugelį vasaros savaitgalių praleisdavo Dainavoje, jaunimo stovykloje, su marga detroitiečių minia. Jis eidavo į beveik visus lietuviškus vaidinimus, koncertus, kultūrinius pobūvius, meno parodas, literatūros vakarus, kad ir ne būtina aukšto lygio jie būtų buvę. Jis eidavo pažiūrėti bitninkų filmų. Jis entuziastiškai džiaugėsi "Antrojo kaimo" humoru. Jis lankė privačius pobūvius ir ten dalyvaudavo ir stiklėly pakeldamas, ir šokdamas, ir dainuodamas (tačiau niekada nenueidavo į vulgarumą ir kitų nepapiktindavo). Jis vienodai traktavo kiekvieną žmogų, ar tai būtų kolega rašytojas, ar kolega gydytojas, ar sienų dažytojas, ar jaunas studentas. Kiekviename žmoguje ieškojo žmogaus, individo, skirtingo nuo kitų, iš kurio galima būtų šio to pasimokyti arba

kurį galima būtų pamokyti. Nebuvo jis šaltas flegmatikas, o priešingai, labai jautrus, reaguojąs į viską, išgyvenąs viską, bet kultivuotas, susivaldąs žodžiuose. Santaros šviesos filiteriai buvo pakėlę jį į garbės narius ir tą patį ruošėsi padaryti JAV Lietuvių Studentų sąjungai.

Nežiūrint persikrovimo darbu tarnyboje ir didelio aktyvumo visuomenėje, Julius buvo nepaprastai geras ir mylimas šeimos tėvas ir vyras.

Lėtai, lėtai ruošė savo antrąją knygą — pirmąjį novelių rinkinį. Paskutiniu metu, su grupe kitų, ruošė veikalą apie JAV lietuvių literatūrą. Maždaug jo mirties ir laidotuvių dienomis pasirodė po straipsnį Lietuvių Enciklopedijoje, Metmenyse ir Litanus'e.

Kai Lietuvių Enciklopedijoje paskaitai apie garsiuosius Kaupas, tai į akis krinta jų likiminė Čikaga. Ten mirė motina Marija, ten mirė kunigas Antanas, ten, trumpam vizitui sveikas ir tvirtas nuvažiavęs, 1964 m. kovo 1 d. mirė ir dr. Julius Kaupas — rašytojas, humanistas, liberalas, svajotojas, ieškotojas. Vyras, su pasakomis akyse ir širdyje...

Alfonsas Nakas

CHICAGOS SVARIAUSIAS IR
MODERNISIAUSIAS DARŽAS
BUČO DARŽAS
WILLOW WEST INN
AND PICNIC GROVE
83rd and Willow Springs Road
WILLOW SPRINGS, ILL.

JEI NENORI ATSLIKTI
NUO PASAULIO ĮVYKIŲ —
SKAITYK "NAUJIENAS" —
JOS TEIKIA GERIAUSIAS,
TEISINGIAUSIAS ZINIAS

BARNET 5c & 10c STORES

New Location: 208-10 South Cicero Avenue
• Servicing Chicagoland's Area with Complete Everyday Dime Store Needs •
OTHER LOCATIONS:
8319 South Racine 1816 Blue Island Avenue
7440 Cottage Grove 6802 West Roosevelt Road
551 West 120th Street Oak Park, Illinois

D E M E S I O

FIRMA

Package Express & Travel Agency, Inc.

Vyr. Įstaiga

1530 Bedford Ave., Brooklyn 16, N. Y.

Tel. IN 7-5522

Pagal susitarimą su Sovietų Sąjungos Vnešposiltorg priima užsakymus iš Amerikos gyventojų dovanom, aukštos kokybės sovietinėmis prekėmis, kurios bus įteiktos be jokių muitų ar kokių primokėjimų giminėms, gyvenantiems Sovietų Sąjungoje.

Didelis prekių pasirinkimas; tarp jų automobiliai, motociklai, dviračiai, televizijos aparatai, šaldytuvai, radio aparatai, siuvamos mašinos, foto aparatai, laikrodžiai, akordeonai ir t. t.

Prekių pristatymas garantuojamas per 5 iki 40 dienų, atsižvelgiant į tai, koksai daiktas dovanom parenkamas.

Reikalaukite telefonu ar raštu katalogus, kuriuos gausite nemokamai iš mūsų Vyr. įstaigos.

Package Express & Travel Agency, Inc.

PSICHOLOGIJOS PATARĖJAS

Paremtas pedagogų psichologų mokslinių tyrinėjimų duomenimis
Redaguoja Med. Daktaras Jonas Adomavičius,
Amerikos Lietuvių Vaiko Ugdymo Draugijos, Inc. — Alvudo atstovas

MEDICINOS IR PSICHIATRIJOS RAIDOS METMENYS

Psichiatras ALGIMANTAS BIELKUS, M. D., Tinley Park, Ill.
(Alvudo Kultūrinio Penktadienio — II. I. 1963, Gage Parke
paskaitos dalies santrauka).

Medicinos istorija yra taip sena kaip ir žmonijos kultūra. Psichiatrija yra viena medicinos šakų, kuri paskutiniaus dešimtmečiais pasidarė viena svarbiausių medicinos mokslo specialybių. Prisiminkime, kokiais keliais ir klystkeliais medicina keliavo, kol iki mūsų dienų prisiartinė.

Medicinos tėvas — garsus graikų gydytojas Hippocrates (g. 460 prieš Kristų) jau aprašė pasitaikančius po gimdymo moterų protinius susirgimus. Jis tikėjo, kad sunkūs nešėios moters pergyvenimai gali atsilipti į vaiko spalvą. Nuomaris (epilepsia) jau nebeatrodė, kaip dar seniau manė, dieviška liga, bet paprasta smegenų liga. Jis jau žinojo žmonių būdus ir suskirstė juos į flegmatikus, melancholikus, cholericus ir sangvinikus. Histerijos liga jam taip pat buvo žinoma.

Artaeus — kitas garsus graikų gydytojas, gyvenęs pirmam mūsų eros amžiuje, aprašė maniakus ir melancholiją.

Claudius Galenus (130—200 ar 210 m.) gimė Graikijoje ir, trisdešimt metų turėdamas, nukeliavo Romon ir ten garsiu gydytoju tapo. Daug apie mediciną jo raštų žuvo — tik 80 išliko. Jis aprašė protiniai atsilikusių vaikų ligas, histeriją ir pakeitė iki tol vyravusią nuomonę, būk protiniai ligoniai esą dievų prakeikti. Jis tikėjo į gamtą, materiją ir atomus. Kaip sunku buvo žmonėms tikru medicinos keliu keliauti, matyti iš to, kad ir krikščionybė iš karto nepripažino medicinos ir proto ligų. Tai buvo labai sunkūs medicinos mokslui laikai.

Tik 13-tame šimtmečiuje vokiečių kaizeris Friedrichas leido Heidelbergo universitete atlikti lavonų skrodimus. Tuo laiku ima steigti universitetai Paryžiuje, Krokuvėje ir kitur.

Dar 15-tame šimtmečiuje inkvizicija degino raganas. Du vokiečių vienuoliai, savo tų laikų veikale "Maleus malericarum" aprašo kaip susekti raganas.

17—18 amž. George Stahli, vokiečių gydytojas, aprašė delirium — kliedėjimą.

Prancūzų gydytojas Philippe Pinel (1745—1826) nuėmė protiniams ligoniams rėžius.

Prancūzų neurologas Jean Martin Charcot (1825—1893) studijavo hipnotizmą. Jo mokiniams yra buvę: Pierre Marie Janet (1859—1947) — psichiatrenijos aprašytojas; Sigmund Freud (1856—1939),

neurologas Vienoje — psichoanalizės apibudintojas, ir kit.

19 ir 20 amž. išgarsėja šie gydytojai: Eugene Bleuler; austras psichiatras Alfred Adler (1870—1937); šveicarų psichiatras Carl Gustav Jung (g. 1875), psichoanalistas; Baltimorės psichiatras Adolf Meyer (g. 1866) ir kit. Visi jie daug prisidėjo prie dabartinio protinių ligų supratimo ir pažinimo.

Amerikoje 1812 m. Benj. Rush parašo pirmą psichiatrijos knygą. 1844 m. įsisteigia Amerikos Psichiatrų Gydytojų Sąjunga (APA). 1925 metais Wm. White — APA prezidentas pripažino psichoanalizę kaip oficialų gydymo metodą. Psichoanalizė (Psychoanalysis — yra graikų kalbos žodis, reiškiantis sielos analizavimą) tai metodas išgauti iš protu sergančiojo kadaise jo turėtas emocijas bei su jo protavimu susijusius dalykus, idant galėtumei susekti, kaip jo protas sunegalavo ir kokiuo psichoterapiniu būdu minėtai sunegalavusįjį reikėtų gydyti.

Geriausią pasaulyje psichoanalistai yra buvę Freud, miręs 1939 m. Anglijoje ir amerikietis Abrahamas, miręs 1935 metais.

Dabartiniu metu daugumas gydytojų ir psichiatrų pripažįsta:

1. kad, psichoanalizės teorijas galima pritaikyti normaliam ir nenormaliam elgesiui;
2. kad psichoanalizė yra gydymo metodas;
3. kad žmogaus pasąmonė yra svarbus ir neginčijamas veiksnys, turįs didelės įtakos į žmogaus proto išsivystymą ir jo elgesį vienokiame bei kitokiame aplinkybėse.

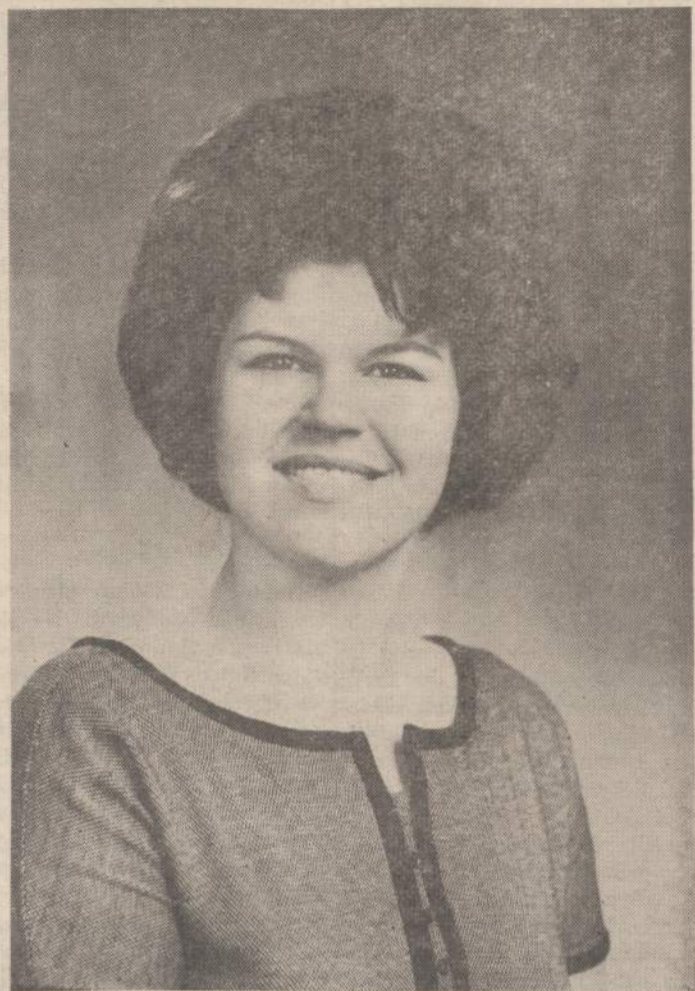
Psichinio gyvenimo pažinimas

Pasąmonės veiklą susekame stebėdami vaiko elgesį, žmogaus sapnus, netyčiomis išsireikšimus ir laisvą — be cenzūros — kas ateina galvon kalbėjimą — pasakojimą.

Per paskutinius porą — trejetą dešimtmečių daug teorijų sukurta žmogaus psichiniam gyvenimui suprasti, daug naujų dalykų susekta, bet iš esmės dauguma sutinka su pagrindiniais gydytojo Freud pastebėjimais žmogaus asmenybės išsivystymo dėsniais.

Mažesnė dalis gydytojų tiki, kad 1. žmogaus elgesio sutrikimas yra paveldėtas per chromozomus; 2. kad minėti žmogaus elgesio sutrikimai gaunasi dėl liaukų sekrecijos — hormonų sutrikimo; 3. dėl chemiško medžiagos apykaitos sutrikimo; 4. dėl galvos sutrenkimų ir 5. dėl nepastebėtos virusinės infekcijos.

DAINUOS NAUJIENŲ KONCERTE

DIANE GRICIUOTĖ

Kol nesurandama geresnio žmogaus elgesio sutrikimų išaiškinimo, daugumas gydytojų pripažįsta, kad nenormali žmogaus vaikystėje aplinka, vaiko santykiai su tėvais ir visais kitais, yra priežastimi daugumos psichinių ligų.

Niekas negali pasakyti, kad už metų ar kitų nebus surastos geresnės priemonės psichinių ligų priežasčių nustatymui ir tų ligų gydymui. Visame pasaulyje yra žmonių, dirbančių sunkių su proto ligomis surištą darbą. Protinės ligos šiandien pasilieka kaip ir buvo pati sunkiausia sveikatos sunkenybė.

Proto liga — didelė nelaimė

Vien tik šiame krašte apie 15—17 milijonų žmonių kenčia nuo vienos ar kitos protinės ligos: tai yra vienas iš dešimties šio krašto žmonių kartą savame gyvenime esti priimamas psichiatrinėn ligoninėn. Šiame krašte daugiau negu pusė visų ligoninėse esamų lovų dabar yra užimtos proto ligomis sergančiaisiais. Perteitais metais maždaug vienas milijonas ir aštuoni šimtai tūkstančių amerikiečių gydėsi proto ligų ligoninėse ir tų ligoninių klinikose. Visa tai Amerikos valdžiai kainuoja tris bilijonus dolerių kasmet.

Apie pusę tų ligonių yra schizofrenikai, tai suskilusios asmenybės ligoniai. 1911 metais gyd. Bleuler apie juos išsireiškė: priešingos viena kitai mintys perplėšia jų protą.

Apie 37,000 — dar 15 metų nesulaukusių vaikų — yra šio krašto proto ligoninėse. Jų ketvirtis serga sunkiai pagydomu psichozu; kitas ketvirtis nervuotumu; kita pusė — visokiom vaikų smegenų ligom.

Tik ketvirtis jų turi galimybę greit pagyti ir sugrįžti į namus. Kitos — daugiausia chroniškos ligos.

Nereikia nė sakyti, kad visi pajėgiantieji turime viską daryti, kad suteiktume kuo sveikesnę savo vaikams aplinką. Šitokiam darbu nieko negailėkime ir savęs naepgaudinėkime — patys nepavyzdinčiai gyvendami, neįpratinsime vaikus į pavyzdinę ir sveiką gyvenimą. Todėl pirmiausia mes suaugusieji turime tvarkyti savo girtus bei nikotinu atsiduodančius papročius taip ryškiai matomus įvairiuose mūsų dažnai kilniais tikslais rengiamuose pobūviuose. Tvarkykimės, gydykimės, pirmiausia patys save — savus nusiteikimus: tada ir be specialaus gydymo ims sveikti ir mažiau sirgti mūsų prieauglis.

Raganos skola

Albertas Basermanas, didysis aktorius, miręs 1952 m., pasakojo sykį, kas įvyko, kai prieš daug, daug metų viename mažame provincijos miestelyje buvo vaidinta "Ragana Sidonija". Pagal veikalą teisėjas klausia, ar raganyste apkaltinta Sidonija iš tikrųjų kalta. Iš publikos pasigirsta vienintelio miestelio kepėjo balsas: "Kalta man 18 skatikų. Ji vakar buvo užsiskakiusi tortą su kremu ir nesumokėjo". (Vokiškai "kaltas" reiškia ir "skolingas", kaip kad reišė kadaise ir lietuviškai. Vert.)

GERBIAMAS NAUJIENŲ PRIETELI,
PAAUKODAMAS NAUJIENŲ MAŠINŲ FONDUI ATLIKSI DIDELI IR
GARBINGA DARBA. KIEKVIENA
DIDELĖ AR MAŽA AUKA BUS TINKAMAI ĮVERTINTA.

E. P.

SUŽIEDUOTUVĖS

Mes buvome šešiese tame mažame pobūvyje. Trys poros. Vieną iš tų porų sudarė Gerdas ir Stefanija. Ne, nemanykite, kad jie buvo vedę! Tai yra, dar tada ne. Iš viso buvo aišku, kad Gerdas — jaunas menininkas — suruošė visą tą pobūvį tik dėl to, kad... Na, jums, žinoma, aišku dėl ko. Stefanija studijavo mediciną Miuncheno universitete, Gerdas buvo kylanči meno žvaigždė bavariskoje Miuncheno padangėje. Stefanija domėjosi ne tik medicina, bet ir menu, tad nér ko stebėtis, kad ji susipažino su Gerdu. Kadangi ji buvo labai graži, tai savaime aišku, kad ji vaidino tam tikrą rolę menininkų tarpe. Taip pat nér ko stebėtis, kad Gerdo gyvenime ji greit émė vaidinti ne tik tam tikrą, bet labai svarbią, — ar ne tik pačią svarbiausią — rolę.

Deja, iki šiol tai buvo visiška vienpusiškas susižavėjimas. Nes Stefanija, nors ir kalbėdavo labai laisvai apie bet ką — kaip kad ir pridera medicinos fakulteto studentei —, bet niekam iš savo gerbėjų — net ir Gerdui — nebuvo leidusi peržengti draugiškumo ribų.

Gerdas, svetingas pobūvio šeimininkas, nérėsi iš kailio, vaišindamas visus — taip pat ir Stefaniją — ne visai silpnais gėrimais. Todél supranta, kad mūsų nuotaika kilo, kaip ant mielių, ir kad numatyta porų tvarka kiek paíro. Stai, pavyzdžiui, Stefanija dažniau šoko su manim, negu su Gerdu ir, kai aš pasiūliau jai nuvažiuoti su manim kurią nors dieną pasižiūrėti filmavimo, ji visiškai, atrodo, palinko mano pusén.

Gerdas stebėjo visa tai maždaug pusvalandį, rodydamas kankinio abejingumą... Stai, ga jis priėjo prie mudviejų su bonka rankoje, pripylė sklidinai mudviejų taures ir pašnabždėjo Stefanijai, kad jis verkiant turi su ja pasikalbėti niekam negirdint. Na, Stefanija sutiko pasikalbėti. Tiesą pasakius kalbėjo Gerdas, o ji klausėsi, iš pradžių maloniai, paskui nekantriai, pagaliau su tam tikru įsiutimu. Ji norėjo kažką įterpti, bet Gerdas neleido, ir ji pašoko ir nubėgo į kitą kambarą. Aš negirdėjau, apie ką jodu kalbėjosi, t. y. geriau pasakius, apie ką kalbėjo Gerdas, nes, nors tasai vienpusiškas pasikalbėjimas vyko tame pat kambaryje, bet vis dėlto kiek toliau, o radijas grojo gana garsiai. Gerdas dar pasėdėjo kurį laiką, paskui, karčiai nusišypsojęs, pakilo ir ryžtingais žingsniais nuėjo į virtuvę. Virtuvės durų raktas skambtelėjo...

— Kažin, — kreipėsi į mane kiek išsigandusi Stefanija, — gal būtų geriau, jei mes užsuktume kraną koridoriuje...

— Kurį kraną? — paklausiau aš nustebe.

— Na, žinote, tą didelį dujų kraną koridoriuje, prie dujų skaitliuko... Gerdas prisiekė nusižudyti dujomis šią naktį,

jei aš... Na, suprantate, aš nesutikau...

— Tai baisu! Kas gi bus dabar!

Stefanija, stengdamasi pasirodyti visiškai šalta ir abejinga — nors jai tai ir ne labai sekėsi — patraukė pečiaus.

— Su dujomis ir meile niekas neturėtų krėsti pokštų! — pamokančiu tonu tariau aš ir pridūriau: — Eime, Stefuke!

Mudu su Stefanija, o paskui ir visi kiti, nubėgome į koridorių ir užsukome kraną. Žinoma, mums buvo įdomu sužinoti, ką veikia Gerdas virtuvėje, ir mes patylomis prisėlinę žiūrėjome vienas po kito į virtuvę pro raktą skylutę. Gerdas, matyti, tyčia buvo išėmęs raktą, kad mes galėtume pasigrožėti jo nusižudymu. Kai atėjo mano eilė, aš pamačiau Gerdą, sėdint prie stalo ir žiūrint nematančiomis akimis. Jo veido išraiška tikrai buvo tragiška. Staiga jis atsistojo, nusišypsojo karčiai ir su panieka ir, pasilenkęs atsuko dujų viryklos kraną.

— Dievaži, — pasakiau aš, — Stefute, jis iš tikro nori nusižudyti! Pažiūrėk! — ir aš užleidau Stefaniją vietą prie raktų skylutės. — Pasiziūrėk, ką daro tavo žiaurumo auka! — Būdamas kiek vyresnis už Stefaniją ir Gerdą, aš leidau sau sakyti jai "tu".

Maždaug po valandos Gerdas — susižiedavęs ir laimingas — sėdėjo ant virtuvės kėdės ir malė kavą, laikydamas kavai malti mašinėlę ant kelių. Stefutė pakiso kavinuką po vandens — žinoma, ne po dujų! — kranu.

— Brangusis, — pasakė Stefanija, — būk geras, atsuk dujų kraną prie skaitliuko koridoriuje!

— Brangioji, — atsakė Gerdas, — prašau paimti spiritinį kaitintuvą, ana, jis stovi čia pat ant lentynos!

— Kam gi imti spiritinį kaitintuvą? — nustebusi paklausė Stefanija. — Juk dujomis daug geriau ir greičiau!

— Geriau ir greičiau, Stefute, žinoma, bet, mat įvyko taip, kad dujų kompanija išjungė dujas, nes... na, aš neturėjau pinigų apmokėti...

Stefutė, įbedus akis, žiūrėjo į savo Gerdą, lyg stabo ištikta. Bet jis apsimetė nematęs ir uoliai malė kavą...

Vertė E. J.

Kalendorius

John Dryden, anglų rašytojas, gyvenęs septynioliktame šimtetyje, skaitė tiek daug, kad jo žmona buvo visiškai apimta desperacijos.

— Aš turėčiau būti knyga! — sušuko ji sykį, — tada tu nors retkarčiais manim susidomėtum!

Knygų kirminas tuojau pat rado tinkamą atsakymą:

— Puiki mintis! Mano brangioji, aš norėčiau, kad tu būtumėi kalendorius — aš tada turėčiau kasmet naują laidą.

JOSEPHINE MILERIŪTĖ

yra ilgametė Alice Stephens choro dainininkė. Čikagiečiams jos balsas yra pažįstamas iš radijo valandų ir koncertų. Be kasdieninio įstaigos darbo, ji dabar vadovauja ir turizmo bendrovei, veikiančiai Gary, Ind. Bet ji nenori skirtis su lietuviška daina. Ji visuomet randa laiko dalyvauti pratiemuose ir dainuoti koncertuose. Balandžio 26 dieną ji dainuos Jubiliejiniame "Naujienu" koncerte.

... apsimetu ...

Helmerdingas, žinomas anuomet Berlyne aktorius buvo apkaltintas vieno aukšto pono viešu įžeidimu garsiojoje Kanzlerio kavinėje. Mat, aukštasis ponas buvo mikčius, ir Helmerdingas jį pamėgdžijo visiems girdint.

Visas reikalas atsidūrė teisme. Helmerdingas ir teisme mikčiojo.

— Liaukis darę šitokius niekus, pone rūmų aktoriau! — pasipiktinęs pasakė teisėjas. —

Mes visi puikiai žinome, kad jūs scenoje visai nemikčiojate!

— M-m-m-a-tote...e.e! Ka...a...i...i a...a...š...š vai...i di...i...n...n...u...u, ta...a...i a...a...š...š t...t...i...i...k a...a...p...p...si...i...m...me...t...u...u...ūū n...n...e...m ... mi...i...k...k...č...č...i...u...s...s e...e...s...s...s!

ALL SERVICE CO.

Gazu, alyva, anglimis aptarnauja 24 val. Iškvietus dėl kokių nors patalymų, už atvykimą skaito \$2.95. Išvalymas — \$7.95. Įveda gazo šildymą už \$139.00. Visas darbas garantuotas. 619 N. CICERO — Tel.: 626-0098

PASIMATYKIT SU STANLEY LITVINU

APIE SAVO NAMO
INSULACIJOS PROBLEMAS

Dabar yra laikas tinkamai įrengti savo namą vasarai ir žiemai.

Mes turime išdirbtą reputaciją pilno pasirinkimo A-1 rūšies stako lentų ir namams materialų.

CARR-MOODY LUMBER COMPANY

3039 SO. HALSTED STREET — Tel.: VICTORY 2-1272
STANLEY LITVINAS, Mrg. — LIETUVIAI SALESMONAI

NELAUKITE - RYTOJ GALI BŪTI PERVELU!

Jei norite užsitikrinti nuo ugnies namus, baldus, automobilius, ar šiaip ką apdrausti, reikalaukite agento, arba brokerio, kad jis parūpintų jums polisą per mūsų kompaniją. Nelaimėi išitikus, neturėsite jokių nemalonumų.

"Mes esame pirmaklasiai nariai Chicago Board of Underwriters"

O'MALLEY & McKAY, Inc.

222 WEST ADAMS STREET KAMBARYS 1043
Telefonas: CEntral 6-5206

Generaliniai Agentai šių Kompanijų:

COLUMBIA INSURANCE COMPANY
PEARL ASSURANCE COMPANY
LUMBERMEN'S INSURANCE COMPANY
MASSACHUSETTS FIRE & MARINE INSURANCE CO.
MICHIGAN FIRE & MARINE INSURANCE COMPANY
AMERICAN AUTOMOBILE INSURANCE CO.
MASSACHUSETTS BONDING & INSURANCE CO.

Seniausias indoeuropiečių žodis

Atsiūsta redakcijai paminėti ALIAS (Amerikos Lietuvių Inžinierių ir Architektų Sąjungos) periodinis žurnalas "Technikos žodis", 1964 metų sausio-vasario mėn. leidinys Nr. 1 (85).

Turinyje: inž. G. J. Lazausko: Nylon ir jo 25 metų sukaktis; V. Kubilius: Girokopas ir jo pritaikymas (2); V. Švipas: Architektūros stilių evoliucija; A. Vadopalas: Terminologija (Stabula etc.); toliau Lietuvių mokslo darbai, profesionaliai klausimai, informacija, reportažas apie prof. inž. V. Biržiškos mirtį ir t. t. ir t. t.

Kad tai nėra vien tik sausas profesionalinis inžinierių ir architektų organas, jų profesionaliems reikalams, rodo kad ir čia perspausdinama inž. Antano Vadopalo studija apie vieną seniausią lietuvių kalbos terminą: *stebulė, stabulė, stabula*. (Zemaičiai apie Plunge - Telšius taria *stabulė* su kirčiu ant *é*. J. Pr.).

STABULA

ANTANAS VADOPALAS

Tą techninį vardą paėmiau daugienečių tarmės forma: *kietā* ir archaiška, bet parankesne etimologiniam palyginimui. Žodynuose duodamos patalizuotos, suminkštintos formos *stebulė, stebulys*, kartais *stabulė*.

Vardas *stabula* pasako rato centrinę dalį, į kurią įmaunama ašis ir suleidžiami stipiniai.

Važiavimo priemonių vardai yra bendri beveik visoms indoeuropiečių kalboms; atseit, buvo žinomi prieš jiems diferencijuojantis apie 2300–2000 m. prieš Kristų:

liet. *vežimas*, sansk. *vahanam*, lot. *vehiculum*, angl. *wain*, vok. *Wagen*, rus. *voz*;

liet. *ratas*, sansk. *ratha* (kar. *ratai*), vok. *Rad*, lot. *rota*, air. *roth*;

liet. *ašis*, prūs. *assis*, sansk. *aksah*, lot. *axis*, angl. *axle*, vok. *Achse*, rus. *osj*.

Kitaip yra su *stabula*. *Stabula* yra išvystyta Rytų Pabaltijio sąlygose; kitiems baltams lytis *stabula* arba reiškia ką kitą, arba žinoma kitokia forma:

latvių *stabule* (E. Fraenkel 12-890) reiškia vargonų dūda, skudutį, būrynę; prūsų težinomos lytys: *stabis*, *akmuo* ir *stabiņi*, *kruosnis* (E. Fraenkel 12-891).

Indoeuropiečių kalbos turi kitos kilmės vardus *stabulai* pasakyti: anglų *nave*, *hub*, vok. *Nabe*, prūsų *nabis*, sansk. *nabhya*, *avest* *naba*, rusų *stupica*, lenkų *piasta*, estų *rumm* (*ratta*).

Vardo *stebula* etimologinė analizė duoda įdomių davinčių apie *stabulos* esmę, kilmę, amžių, istoriją ir senovišką būdą žodžių daryboje.

Vardas *stabula* yra sudarytas iš kamieno *stab-* ir formanto *-ula*.

Kamienas *stab-* yra senas indoeuropiečių veldinys. Tai pat žodžio grupė priklauso lietuviškių:

stabas — prasme *stulpas*, *šūlas*; *kalstas*, *polis*; *dėvaičio statula* (Fr. 12-891);

stabaras, *staburis* — *netasytas*, *negrabus* asmuo (Fraenk. 12-890);

tarm. *stuoabas* — *stuumuo*, *liemuo*; *raistas*, *kamienas* (Fr. 12-933, Panemunėlio t.);

stuoabras, *stobras* — *stuoabrys*, *stulpas*, *kolona*; *kamienas*, *liemuo*; *kelmas*, *raistas*, *išpuvęs kamienas* (Fraenk. 12-933);

stuburas — *nugarkaulis*; *pastoliai* (Fraenk. 12-989),

stubras — *kelmas* (Fraenk. 12-929); *daujėna*, *stuoobris*, *nužiuvusio medžio kamienas*.

Latvių *stabs* — *stulpas*, *šūlas*, *kolona*, *piliorius* (E. Fraenk. 12-891),

Latvių *stuburas* — (*augštas*) *kelmas*, *stulpas*; *stubs* — *bukas* (Fraenk. 12-891),

Prūsų *stabis* — *akmuo*; *stabiņi* — *kruosnis* (Fraenk. 12-891).

Giminingi yra slaviski, germaniški ir iranėnų žodžiai: sl. — *bažn*, *stobor* — *stulpas*, *kolona*; slovėnų *steber* — *kolona* (Vasm. 3-18); vok. *Stubben*, *Stubbe* — (*medžio*) *kelmas* (Gail. 877); angl. *stub* — *kelmas*, *nuolauža*; oland. *stobbe*, *danų stub*, šved. *stuppe*, *kelmas* (Skeat. 1911, 527 f.); sanskr. *stambhas* — *stulpas* (M. Vasmer 3-18).

Tai pat grupei priklauso ir slaviski žodžiai su skardžiojo b kaita į duslįjį p: rusų *stupica* — *stabula* ir rusų *stupa* — *piesta*. Saknies *stab-* grupinė semantika reiškia: *stuoabras*, *raistas*, *kamienas*, *kelmas*, *nuolauža* (prasme angl. *stub*) ir pasako, kad *stabula* buvusį daroma iš kelmo ar kamieno pjovos.

Tą pat patvirtina ir formanto *-ula* semantika. Lietuviškas formantas *-ula* (dažnai vartojamas ir formoje *-ala*, *elė*, *-elys*, *-las* ir pan.) būna ir mažybinis sufiksas, o mūsų kalbamu atveju nėra mažybinis, bet yra senobinis būdvardinis sufiksas; panašiai, kaip nėra mažybiniai sufiksai vokiečių, anglų ir rusų *-l*, *-el* ir pan., pvz. vok. *Nabe* — *stabula* ir *Nabel* — *bamba*; angl. *nave* — *stabula* ir *savel* — *bamba*; rus. *kobyła* — *kumelė*; *kobelj* — *neromytas šuo*.

Formantas *-ula* parodo, kaip jo pagalba, seniau būdavo padaromi išvestiniai žodžiai: liet. *asilas*, palygink sen. persų *asa* *arklys* (Mayrh. 1-62), liet. *karvelis*, plg. sanskr. *karavas*, *varna*, lot. *corvus*, *varnas*; liet. *katilas*, plg. lot. *catinus*, *puodas*, *dubuo* (M. Vas. 1-644), liet. *meitėlis*, plg. prūsų *nomaytis*, liet. *maitinti*; liet. *skruzdėlė*, plg. liet. *skrusti*; liet. *statula*, plg. liet. *statyti*.

Formantas *-ula* ir pan. pasak M. Vasmerio (2-276), kuris, rašydamas apie "oriol" formantą sako, kad "retasis *-l* yra augmentatyvus — das seltene *-l* ist augmentativ", kitaip sakant, toji sufiksine dalytė (*-ula* ir pan.) yra keičianti žodžio semantika; pasako daikto panašumą į saknies pirmąją sąvoką:

asilas — lyg *asa*, *arklys*, *karvelis* — lyg *corvus*, *varnas*,

katilas — lyg *catinus*, *puodas*,

dubuo,

meitėlis — lyg *maitintas*, *skruzdėlė* — lyg *skrusta*, *skruzdinta*,

statula — lyg *statyba* ir t. t. Tai ir *stabula* reiškia lyg *stabas*, *raštigalis*.

Formantas *-ula* ir pan. senovėje buvęs būdvardinis sufiksas, ilgainiui užleides vietą dabartiniam būdvardiniam sufiksui *-inis* (palygink gotų *asilus* ir lotynų *asimus*); senąją prasme teišlikęs užkonservuotas būdvardinės kilmės išvestiniuose daiktavardžiuose.

asilas — lyg *asa*, *arklys*, *karvelis* — lyg *corvus*, *varnas*,

katilas — lyg *catinus*, *puodas*,

IŠ LIETUVOS TEISMŲ...

(Atkelta iš 2-ro psl.)

ninkų, o taip pat tautininkų šalininkų tarpe karininkijoj, daugumoje kilusioje iš turtin-gesnių sluoksnių: dvarininkų, stambiųjų ūkininkų, prekybininkų bei pramonininkų. Krikšč. blokas ir tautininkai ėmė per spaudą ir susirinkimus vesti smarkią propagandą, kad naujoji vyriausybė esanti palanki komunistams ir tautinėms mažumoms. Atsargos generolas Głowackis (dešiniųjų pažiūrų) ėmė leisti laikraštį, kuriame ragino naujos valdžios šalininkus "kišti po ledu" ir t. t. Prokuratūra tam generolui iškėlė baudž. bylą ir uždarė iki teismo į kalėjimą, o vienas pulkininkas disciplinarine tvarka buvo areštuotas. Tuomet krikšč. blokas ir tautininkai atstovai Seimui įteikė didžiausią interpe-liaciją, labai išpūsdami tą dalyką. Stengtasi sudaryti įspū-dį visuotinio nepasitikėjimo valdžia. Iš tikrųjų taip visai nebuvo ir negalėjo būti. Prieš kelis mėnesius įvykę rinkimai į III Seimą parodė, kad valst.-liaud., soc.-dem. ir santara pravedė į III Seimą 39 atstov-us, o krikšč. blokas su tauti-ninkais, (kurie gavo valst.-liaud. balsų likučius) mažiau, t. y. 33. Nauja vyriausybė vyk-dė per rinkimus paskelbtą veiki-mo programą, ir todėl jų rinkikai negalėjo būti nepa-tenkinti. Bežemiai, smulkieji ir vidutiniai ūkininkai tik nes-pėjo gerai susiorganizuoti, kad pasipriešinti ginkluotai karininkijai, kuri pasinaudo-dama karine griežta drausme išvedė jaunus kareivius neva prieš bolševikus, o iš tikrųjų prieš demokratinį būdą iš-rinktą Seimą, suareštavo Mi-nisterių kabineto narius, mi-nisterius, eilę Seimo narių — L. Purėnienę, A. Sugintą ir kai kuriuos kit. Bet kadangi buvo pavejus, kad Lenkija galėjo pulsti tuo momentu Lietuvą, o perversmininkai davė pasiža-dėjimą, kad jų pasiūlyta vy-riausybė laikysis Steig. Seimo išleistos demokratinės konsti-tucijos ir prisieks jai, tai R. Prezidentas K. Grinius ir M. Sleževičiaus ministerių kabine-tas atsistatydino. Bet pervers-mininkai perėmę valdžią savo žodžio neįstėsejo ir valdė dik-tatoriškai. Taip pasibaigė Lie-tuvos demokratinio valdymo laikai.

Visa tai buvo žinoma ir še-šiamėčiui Kilijanui Trolini, gy-venusiam viename Vokietijos didmiestyje. Prieš Velykas jis užsimanė gauti margučių iš kiš-čio mėnulyje. Kadangi Kilija-nas jau mokėjo šiek tiek rašyti, tai nutarė nusiųsti laišką mėn-ulyje kiškiui. Kilijanas prašė būtina atsistoti didelį lizdą, pil-ną margučių. (Vokietijoje yra paprotys dėti margučius į liz-dus, o lizdus — slėpti kur nors sodelyje prie namų). Laiškas buvo adresuotas šitaip: "Di-džiai Gerbiamam Ponui Velykų Kiškiui Mėnulyje". Kilijanas taip pat nepamiršo ir savo ad-reso. Pašte tarnautojai nežino-jo, ką daryti ir kur siųsti šitokį laišką. Pagaliau jie nutarė iš-krestį juoką ir pranešė Kilija-nui, kad jis turi siųsti šitokį laišką oro paštu. Anuo metu oro paštas dar nebuvo tiek vi-siems suprantamas ir iprastas dalykas, kaip kad šiandien. O Kilijanas tai jau visai savotiš-ka! vaizdavosi sau šitokią ins-tituciją. Jis atidarė savo dėžu-tę, kurioje buvo sutaupęs keletą skatikų, ir nusipirko ryškios raudonos spalvos balioną. Prise-gęs laišką, jis paleido balioną į orą. Balionas ėmė kilti, mažėti ir greit dingo iš akių.

Žinoma, balionas nepasiekė mėnulyje, bet laimėi pateko į vieno ūkininko lauką. Eidamas iš bažnyčios Didįjį Penktadienį jis pamatė savo lauke kažką ryškiai raudona — tai buvo Kilijano balionas.

Parėjęs namo, ūkininkas su-šaukė tikrą šeimynos susirinki-mą, kuriame buvo nutarta nu-siųsti Kilijanui visą tuziną mar-gučių. Tai kokiū būdu Kilija-nas gavo margučius Velykų sek-madienį. Laiškanešys pasakė:

— Iš tikro, tu esi gudresnis už mus visus! Perskaityk siun-tėjo adresą!

Kilijanas šokinėjo iš džiaugsmo, perskaitęs: "Nuo Kiškio iš Mėnulyje". Ir iš tikro buvo ko šokinėti; juk jis buvo vienin-telis berniukas Žemėje, gavęs margučių iš Mėnulyje!

Vertė L. U.

H. S.

Margučiai iš mėnulyje

Istorija, kurią aš čia noriu papasakoti, nėra išgalvota, aš nieko joje nepakeičiu, išskyrus berniuko vardą. Be to, aš nepasakysiu, kur visa tai įvyko, nes tai, pagaliau, ir nesvarbu.

Velykos būna visada pirmąjį sekmadienį po pavasario pirmosios pilnaties. Senais laikais žmonės tikėjo, kad mėnulyje gyvena senas susikuprinęs žmogelis, nuolat nešas ant nugaros žagarų glėbį. Ir iš tikro, jei jūs įsižiūrėsite į mėnulyje dėmes, tai pamatysite tą žmogelį, žino-ma, jei turite šiek tiek vaizduo-tės lakumo. Bet vaikai ten pamato kai ką kitą, būtent, mažą velykinį kiškį, dumiantį su suglaustomis ausimis. Gal iš čia iš viso kilo velykinė tradicija Vokietijoje puošti stalą ne tik margučiais, bet ir saugančiais juos kiškiais.

Visa tai buvo žinoma ir še-šiamėčiui Kilijanui Trolini, gy-venusiam viename Vokietijos didmiestyje. Prieš Velykas jis užsimanė gauti margučių iš kiš-čio mėnulyje. Kadangi Kilija-nas jau mokėjo šiek tiek rašyti, tai nutarė nusiųsti laišką mėn-ulyje kiškiui. Kilijanas prašė būtina atsistoti didelį lizdą, pil-ną margučių. (Vokietijoje yra paprotys dėti margučius į liz-dus, o lizdus — slėpti kur nors sodelyje prie namų). Laiškas buvo adresuotas šitaip: "Di-džiai Gerbiamam Ponui Velykų Kiškiui Mėnulyje". Kilijanas taip pat nepamiršo ir savo ad-reso. Pašte tarnautojai nežino-jo, ką daryti ir kur siųsti šitokį laišką. Pagaliau jie nutarė iš-krestį juoką ir pranešė Kilija-nui, kad jis turi siųsti šitokį laišką oro paštu. Anuo metu oro paštas dar nebuvo tiek vi-siems suprantamas ir iprastas dalykas, kaip kad šiandien. O Kilijanas tai jau visai savotiš-ka! vaizdavosi sau šitokią ins-tituciją. Jis atidarė savo dėžu-tę, kurioje buvo sutaupęs keletą skatikų, ir nusipirko ryškios raudonos spalvos balioną. Prise-gęs laišką, jis paleido balioną į orą. Balionas ėmė kilti, mažėti ir greit dingo iš akių.

Žinoma, balionas nepasiekė mėnulyje, bet laimėi pateko į vieno ūkininko lauką. Eidamas iš bažnyčios Didįjį Penktadienį jis pamatė savo lauke kažką ryškiai raudona — tai buvo Kilijano balionas.

Parėjęs namo, ūkininkas su-šaukė tikrą šeimynos susirinki-mą, kuriame buvo nutarta nu-siųsti Kilijanui visą tuziną mar-gučių. Tai kokiū būdu Kilija-nas gavo margučius Velykų sek-madienį. Laiškanešys pasakė:

— Iš tikro, tu esi gudresnis už mus visus! Perskaityk siun-tėjo adresą!

Kilijanas šokinėjo iš džiaugsmo, perskaitęs: "Nuo Kiškio iš Mėnulyje". Ir iš tikro buvo ko šokinėti; juk jis buvo vienin-telis berniukas Žemėje, gavęs margučių iš Mėnulyje!

Vertė L. U.

6 — NAUJIENOS, CHICAGO 8, ILL. — SATURDAY, APRIL 11, 1964

vehicle

A. Ambrozės Čikagos Lietuvių Istorija

III

Siame trečiajame rašinyje "Naujienuoms" (žiūr. 699 ir 704 nr., 2-ji dalis) turiu tikslą kalbėti apie A. Ambrose darbą, kokį jį galima įsivaizduoti jau atlikta, būtent, knygos pavidalo. Imama ta knyga į rankas — Čikagos lietuvių istorija — kas tai per darbas, kas čia rašoma? Paprastai, istorinis veikalas yra aprašymas svarbaus įvykio kurioje vietoje ir kuriuo laiku, pagal tikrus faktus, datas, vardus ir pagal pragmatinį medžiagos ryšį. Pav., Lietuvių kalbos istorija. Rašant apie Čikagos lietuvius, vienijamas pagrindas būtų lietuvių ir Čikaga, bet tas miestas ne lietuvių, ir tokiame istoriniame veikalui trūksta vieno esminio pradmens, būtent, savos nustatytos vietos. Čikaga kaip vieta, būdama ne lietuvių tvarkoma ir būdama ne vienišas vienetas, — daug tautų, daug įvairių administracijos padalų, — sudaro labai keblią gramodiską erdvę, kurioje sunku sudaryti istorinį vieningumą lietuviškojo prado. Darant istorinį tos erdvės lietuvių gyvenimo aprašymą, tiktų jį pavadinti medžiaga, arba pavadinti fragmentiška — Čikagos lietuvių gyvenimo šimtmetis. Tai bene būtų tiksliau.

Daugiau. Istorinis veikalas paprastai turi ir savo filosofiją, kuri supina ir įprasmina aprašomųjų įvykių eigą bei tikslą. Tokio veikalo autorius neišvengiamai pareiškia skaitytojui savo visuomeninę patirtį bei pažiūrą, pagal kurią jis savo medžiagą bus surinkęs ir interpretavęs. Imant tokią sritį, kaip Čikagos lietuvių, yra nelengvas uždavinys rasti vietos jungiamajai idėjai; daugiau čia rasis skirstomojo ir sklaidomojo elemento, gi jungiamasis būtų tik tai, kas įeina į sąvoką lietuvių.

Tuo tarpu, reikia laukti A. Ambrose veikalo pasirodymo.

Talkos tradicija

"1903 m. viena Amerikos lietuvių draugija išsiuntinėjo visų Europos valstybių užsienių reikalų ministerijoms ir svarbesniems laikraščiams atsišaukimą, paskelbtą tais metais laikraštyje "Lietuva". Atsišaukimo turinį sudarė stiprus argumentai ginanti svarbius lietuvių tautos reikalus ir teises". Ši citata paimta iš A. Ambrose medžiagos rinkinių. Faktas aiškus ir priemonės labai reikšmingos. Parodoma, kad jau 1903 m. lietuvių darė valstybinio masto politinius žygius, kurie būdingi asmenims dr. Jį šliupo lygio, ir tuos žygius darė ne vienas individas, bet kolektyvas ar įstaiga, ir darė ne asmens ambicijoms patenkinti, bet visos lietuvių tautos kilimui sustiprinti. Be to, tas politinis žygis nebuvo padiktas tyloje, bet paskelbtas laikraštyje, kad lietuvių visuomenė žinotų, kaip varomasi priekin.

Ta citata ir joje pasakyto žodžio pobūdis rodo teiktinį veiksmą, siekiantį tautai laimėjimo. Bet matome, kad to pat siekia ir A. Ambrose darbas, jo išleidžia-

mas veikalas, — norima atlikti uždavinį, išleisti knygą, kuri reprezentuotų Čikagos lietuvių visuomenę. Dirbama jo ne vienam užsidiarius, o telkiant ir jungiant kiek galima daugiau asmenų, tiek tai reprezentacijai daryti (stengiantis surinkti aprašymus visų žymesniųjų aprašykų, paduoti biografijas visų iškilesniųjų veikėjų), tiek uždavinio vykdymui atlikti (kviečiant asmenis savo noru prisidėti teikiant medžiagą bei finansinę paramą ir samdant rašto žmones, kad darbas eitų greičiau, būtų geriau suorganizuotas, tobuliau atliktas). Tai yra tradicinė, senovinė lietuviškos talkos praktika. Kas skaito šias eilutes, yra tikras dalykas, kad reikalą supranta. Lietuvis nebus abuojuis, sukietėjęs, nepajudęs, kaip puntuko akmuo, bet bus gyvas ir veiklus, greito išmanymo čikagietis, ir jis tuč tuojau paženklinis veiksmus, kuriuos jam reikia atlikti; pasiūsti redakcijai (A. Ambrose) duomenų, pareikšti savo pageidavimus, pridėti reikalingą čekį ir pan. Tai yra realistišne šių laikų talka. Ji dažnai reikalinga asmeniui, bet juo labiau yra būtina reikalinga kolektyvai.

Čikagos lietuvių šimtmetis

Pirmosiose šio straipsnio dalyse (I ir II) jau buvo sakyta, kad A. Ambrose savo istorijoje ima Čikagos lietuvius nuo pačio pirmojo, pasirodžiusio 1869 metais. (Toji pradžia, pagal kai kuriuos duomenis, gali būti atkelta į 1864-uosius metus, tuoj po 63 m. sukilimo; tada ta istorija, eidama iki dabar, sudarytų pilnai pilną šimtmetį). Jei autorius imtų tiksliai politinių pažiūrų plėtotės dėstymą, t. y., lietuvių politinę istoriją, tai jo veikalas galėtų būti tiksliai kelių dešimčių puslapių. Bet, kaip yra pirmosiose dalyse sakyta, A. Ambrose darbas apima Čikagos lietuvių kolonijas, organizacijas, įstaigas bei įmones, asmenų biografijas, įvairius smulkius įvykius, ir visa tai jis ima iš savo surinktos medžiagos arba iš savo patirties bei atsiminimų.

Čia tuojau tektų pažymėti, jog tokią medžiagą turinti, yra iš tikrųjų neįmanoma jon idėti kurią individualinę pažiūrą ar filosofiją. Kitas dalykas, kad autorius, matyti, neturi nė tikslo "filosofuoti"; jis renka ir deda faktus, o juos interpretuoti palieka patiems skaitytojams. Ypačiai tiems skaitytojams, kurie ims jo teikiamą medžiagą naudoti kuriems nors ypatingiems reikalams. Todėl svarbiausias dalykas yra veikalo pilnumas.

Savo darbo pilnumu A. Ambrose labiausiai ir rūpinasi. Čikagiečiai žino, kad jie yra gavę klausimų lapą (anketą). Ta priemonė norėta patikslinti bei papildyti turimus senesnius duomenis ir padaryti veikalą "up to date". Deja, visada atsiranda asmenų, organizacijų ir įstaigų, kurios nepasirūpina tuos lapus išpildyti ir į klausimus atsakyti. Tada tenka kreiptis į

P. A.

BEŽDŽIONIŲ DRAUSMĖ

Bandymai paversti pigiu vergu gyvulį, turintį smegenis, "labiausiai panašias" į žmogaus smegenis, nepasisekė. Nespėjo dar profesinės sąjungos ir gyvylių globos draugijos pareikšti savo nuomonių apie tai, kiek atostogų turi teisės gauti išdresiruota beždžionė, dirbanti fabrike arba plantacijoje, o beždžionės parodė, jog visa tai visai nereikalinga. Kai tik būdavo sudaromi šitokių "darbininkų" būriai, tai tučtuojau dingdavo visa jų drausmė: beždžionės elgėsi ne kaip drausmingi darbininkai, o visai beždžioniškai. Gal jas po vieną ir galima paleisti į erdvę Sputnike, bet negalima suvaldyti jų būrių, nes pikta beždžioniška prigimtis būtinai iškrečia kokį nors nemalonų pokštą "protinėjimui" ir "išmintinėjimui" žmogui.

Malajuose beždžionės turėjo skinti kokoso riešutus, bet jos tik išdykavo ir dūko, apmėtydamos kietais riešutais prižiūrėtojus ir pačios save. Kai kur arbato plantacijose buvo taip pat pamėginta pasinaudoti beždžionėmis, kaip darbo jėga. Buvo net paruošti specialūs krepšukai su pretenzingu parašu: "Beždžionių skintos arbatžolės". Tačiau netrukus tie parašai pasirodė nebereikalingi esą, nes beždžionės greit nusibodo darbo monotoniškumas. Jos "išskynė" ne tik lapus, bet ir išti-

juos pakartotinai, vėl raštu arba asmeniškai. Bet kas tai padarys?

Tiesa, p. A. Ambrose turi nepaprastą toje srityje patirtį. Bet, kartu su tuomi eina nuolatinė laiko stoka ir neveikama darbo daugybė, ruošiant veikalą medžiagą spauštuvėn. Būtų tikrai apgailėtina, jei dėl kurios klaidos ar nerūpestingumo įstaigos aprašymas ar biografijos duomenys pasirodytų nepilni ar neteisingi.

Kai veikalas išeis geresnis, visiems bus geriau, — didesnis šimtmečio paminklas bus pastatytas čikagiečiams.

K. Gireikis
(Bus daugiau)

sus krūmus. Kaip banko tarnautojai beždžionės irgi pasirodė niekam tikusios. Pavyzdžiui Siamo banke buvo beždžionėms duota kasti metalinius pinigų lengvesnėms ir minkštesnėms netikroms monetoms atskirti. Tačiau visas šitokias "darbininkes" teko tuoj pat "atleisti", nes jos rijo pinigų arba slėpė juos kur nors plyšiuose.

Pietų Afrikoje ūkininkai ir anglai — daržovių augintojai turėjo taip pat karčių patyrimų su beždžionėmis, kurioms buvo pavesta skinti ar rauti daržoves. Beždžionės, tiesa, išraudavo daržoves, bet čia pat jas valgė arba įkandusios metė šalin. Bet ryškiausiai parodė savo beždžionišką prigimtį beždžionės - darbininkės viename New Yorko minkštųjų baldų fabrike. Joms buvo pavesta atlikti kai kuriuos lengvus pagalbinus darbus. Įsismaginčius "darbininkes" atplėšė visas medžiagas ir net sulaužė kai kuriuos baldus.

Po visų šitų bandymų paaiškėjo, kad beždžionėms galima pavesti tik kai kuriuos lengvus, panašius į žaidimus, darbus. Be to, būtina sąlyga, kad beždžionė dirbtų viena: beždžionių būrys, masė, visai neturi darbo "moralės".

Beždžionė vardu Lulu moka plauti indus ir šluoti grindis. Jos šeiminkė teigia, jog Lulu iš tikro kasdien atlieka šiuos darbus. Tiesa, ji niekad nesaikė, kaip išrodo indai ir grindys po beždžioniško valymo. Transvaalyje beždžionės gano ir saugo ožkas, bet juk tokį pat darbą — ir, tur būt, geriau ir sąžiningiau — atlieka šunys, nes jie iš prigimties tinka "sargauti". Pagaliau garsių gorilų Joan ir Carolyn "darbas" viename New Yorko Parke, atrodo, apsiribojo tuo, kad joms leisdavo pasisupti ant vaikiškų supuoklių, nes tuo būdu norėdavo patikrinti supuoklių tvirtumą. Kukli Kembridžio universiteto profesoriaus George Thommen svajonė apie beždžionių pagalbą žmogaus darbe, atrodo, liks utopija.

Vertė L. U.

DONALD PETKUS

ANTHONY PETKUS

A. PETKUS & SŪNUS

NAUJA KOPLYČIA
MARQUETTE FUNERAL HOME
2533 West 71st Street

(Maplewood gatvės kampas)

GRovehill 6-2345

TOWnhall 3-2108

Pilnas laidotuvių aptarnavimas, įskaitant karstą ir pasinaudojimą mūsų gražiomis koplyčiomis, yra nuo \$375.00; \$430.00; \$595.00; \$650.00; \$695.00; \$750.00; \$875.00; \$895.00; \$945.00; \$975.00; \$990.00 ir daugiau. Karstą galima pasirinkti koplyčioje.

GRAŽIOS INDIVIDUALINĖS KOPLYČIOS

MAŠINOMS PASTATYTI AIKŠTĖ

Lietuviams teikiama šios rūšies aptarnavimas 30 metų.

MENO ŽINIOS

Redaguoja MIKAS ŠILEIKIS

Konkursinė sukilimo paroda neskaitlinga

Čiurlionio galerijoje, Jau-nimo Centre Chicagoje 1863-1940 — 1950 metų sukilimams pavaizduoti paroda nei dalyviais, nei darbais neskaitlinga: 17 dailininkų bei skulptorių te dalyvauja su 26 darbais..

Atrodo, padaryta klaida. Kad ir remtasi kilniais tikslais, bet nebūta šiam svarbiam darbui gerai pasiruošta,—paskubom surengta paroda, ne daug telaimėta.

Istorinių kūrinių konkursas turėjo būti skelbiamas iš anksto viešai. Dailininkai suabejojo tokios parodos rengėjų paskelbtu konkursu ir jo trumpu atkėlimu. Reikėjo spaudoje plačiau nušviesti parodos trijų skirtingų laikotarpių datas, kurių įvykiai turi skirtingą reikšmę. Mažiausia metus laiko reikėjo pasiruošti ir tuo patim paskatinti menininkus daugiau domėtis ir kurti istorinius paveikslus ar skulptūrą, kad nereikėtų bet ką sugriebus paskubom parodon siūsti. Gal būt, tokio masto konkursui praveisti truko ir kompetencijos. Lietuvių Bendruomenė, Lituanistikos Institutas ar istorikai turėjo šiuo reikalu susidomėti.

Istorinių paveikslų mes, galima sakyti, čia neturime. O niekas nenori pasiaukoti juos kurti.

Žinant, kad turime stiprių pajėgų, tatau daug ir pasigendama, kai jos nedalyvauja bendrose parodose, ypač didesnės svarbos parodose. Mūsų pajėgesnieji menininkai (ne visi) nedalyvavo nei religinio meno parodoje. Kokia šitokio pasyvumo priežastis? Yra du dailininkų lageriai — realistų ir tokių, kurie nebijo visuomenės "pasmerkimo". Tatai natūralu,—taip yra. Ne kitaip buvo ir 19-tame šimt-metyje, prasidėjus impresio-nistų judėjimui. Kas nors turi vadovauti meno kultūrai. Nereikia nei sakyti, kad vadovauja, anot Dr. J. Girniaus, meninė pajėga. Be mūsų lai-mi tie, kurie prisideda prie kūrybos ir meno pažangos, bet ne gamybos.

Dailininkams svarbu, kas parodas organizuoja, taip pat svarbu su kuo dalyvaujama kolektyvinėse parodose.

Česlovas Grincevičius pa-rodos katalogo įvade, be kit-ko sako:

"Su tokiu paminklu mūsų didvyriams ir išeina šiandien į viešumą dailininkai ir skul-ptoriai. Tai pirmoji tokios rū-

šies paroda pas mus iš viso".

Jury komisija pripažino dvi premijas: \$500 A. Mar-čiulioniui už skulptūrą "Prieš aušrą" ir L. Vilimui \$250 už tapybą "Partizano mirtis". (Pirmoji premija, \$1,000, liko nepaskelbta).

Parodą surengė Lietuvių Menininkų Klubas, susidėjęs su Čiurlionio galerija Chica-goje.

Gaila, kad "istorinio masto" paroda dienomis buvo užda-ryta. Bus atdara šiandien ir rytoj nuo pietų iki 10 v. vak.

Paroda rytoj baigiasi.

Vatikanas siūnia Pietą į New Yorką

Michelangelo garsioji skul-ptūra Pieta (Kristaus nuėmi-mas nuo kryžiaus) iš Vatika-no ruošiamą kelionei per At-lantą į New Yorką. Bus pasta-tyta Vatikano paviljone New Yorke pasaulinėje parodoje. Saugumo sumetimais ši balto Cararos marmuro skulptūra bus padėta po 2 colių storu-mo stiklu. Pieta kelionei labai rūpestingai ruošiamą. Įpaka-vimas labai gerai suplanuo-tas, taip, kad nelaimėi kelio-nėje ištikus, meno šedevras negalėtų nuskęsti jūroje. Ap-drausta milijoninė sumom. Iš Romos į Neapolio uostą ly-dės specialiai sargyba.

Ši kūrinių (Pietą) Michelan-gelo iškalė būdamas 23 metų amžiaus. Jam buvo padaryta pastabų, kad Marija atrodan-ti per jauna plyginti savo sū-naus amžiui. Michelangelo at-sakęs saliamoniškai, kad są-moningai jis taip pavaizdavęs Dievo motiną, nes ji esanti amžina ir nesikeičianti. Mo-tina ne mirtinga... Laikas jo-sios negali padaryti kitokia.

Michelangelo buvo švelnios dvasios menininkas, rašydavo eilėraščius ir m'ntingus laišk-us aukštojo luomo žmonėms. Jo autoritetui nedrįsdavo pa-sipriešinti net pats popiežius, kai jis jam atliko meno užsa-kymus.

Tenka pridurti, kad Dievo motinos (Pietoje) kairiosios rankos pirštai yra pridurti. Juos nulaužė prancūzų legio-nieriai, kai užėmė Romą. Barbarai būtų visiškai sunai-kinę skulptūrą, jeigu nebūtų buvę sulaikyti.

VYKSTA PARODOS

Chicagos viešajame knygy-ne prie Washington ir Michi-gan gatvių šį mėnesį rodomos spalvotos nuotraukos. Nuot-raukas padarė Bernadine Bailey, keliaudama aplink pa-

MICHELANGELO PIETA

Kaip norvegai šventė saulės šventė Velykas

Reuteris pranešė apie vely-kas viename 6,000 gyventojų pajūrio miestuke Rjukan, Tel-mark apskrityje, pietiniame Norvegijos gale.

saulį. Paroda pirmame aukš-te ir tęsis visą balandžio mė-nesį. Norintieji išgyti nuot-raukų arba peršviečiamų plokštelių, gali paskambinti: Round-the-World Photos SU 7-7773.

— Dail. J. Paukštienės ta-pybos paroda, vykstanti Stan-dard Federal Savings and Loan Ass'n., 4192 Archer ave., baigsis gegužės 1 dieną. Išsta-lyta 20 darbų.

— Gres galerija, 156 E. On-tario St. rodo Europos plaka-tų meną. Dalyvauja Francois Duprene, gimęs Paryžiuje 1930 m., Raymond Hains, gi-męs St. Briec, Prancūzijoje 1926 m., Jacques De La Vil-legle, gimęs Quimper, Pran-cūzijoje 1926 m. ir Mimmo Rotela, gim. Italijoje 1918 m. Galerijos kataloge pateikta plakatų istorinė apybraiža. Paroda baigsis balandžio 18 d.

Dail. Br. Murino paroda Cleveland, Ohio

Balandžio 26 d. Clevelande atidaroma dail. Broniaus Mu-rino iš Melrose Park, Ill. ak-varelės darbų paroda, ruošia-ma Lietuvių Bendruomenės Clevelando Apygardos valdy-bos. Dailininkas išstatys apie 35 paskutiniuosius dvejais metais sukurtų darbų, kurių daugu-ma liudija jo naują fazę ir naują posūkį į ekspresioniz-mą bei dekoratyvinį elemen-tą.

Rjukan miestukas yra gilio-je iš visų pusių aukštais kal-nais apsuptoje dauboje, kur gyventojai per penkis mėne-sius žiemos gyvena pusiau tam-soje, saulės visiškai neregėda-mi, ir kas pavasarį su džiaug-smu didžiausiu švenčia sau-lės užtekėjimą, krikščioniškų-jų velykų metu.

Šiomet tokia šventė įvyko sekmadienį, kovo 29 d. ir pra-sidėjo dar prieš saulėtekį. Vi-si kas gyvas išcina saulės pasi-tikti su šokiais, gražiai pasi-puošę, mergaitės palaidais plaukais, procesijomis, fejer-verkais ir džiūgavimais. Tai yra gyviausia ir linksmiausia visų metų diena, kurią visi miestelio piliečiai numeta ša-lin savo kasdieninius gyven-i-mo normas.

Pirmiausia slaptu balsavi-mu yra išrenkamas saulės ku-nigaikštis, kurs spalvotai kos-tiumuotas savo "dvaro svitos", kunigaikščių, riterių, vaidi-lų ir žaidikų apsuptas, atjoja į miestelį. Čia jam miestelio mēras atiduoda miesto raktus ir perduoda tai dienai visą miestelio valdžią. Atsisėdęs į savo sostą saulės kunigaikštis paskelbia manifestą, atpalai-duodamas Rjukan miestelį nuo mokesčių ir kviesdamas visus savo piliečius būti lai-mingais.

Tą patį rytą saulės kuni-gaikštis keliauja per ligonines, ieškodamas naujagimio saulės sūnui paskelbti. Saulės sūnu-mi skelbiamas tas kūdikis kurs gimė visų arčiausiu lai-ku prieš saulės patekėjimą.

Šiomet Rjukan saulės šventėje dalyvavo, kaip gar-bės svečiai, filmo aktoriai, ku-rie šiuo metu suka filmą iš norvegų rezistencijos prieš Hitlerį, kaip narsi norvegų sa-botuotojų grupė, išsprogdinu-si vokiečių nacių traukiniu at-gabentą medžiagą atominei bombai gaminti.